

ЗЛОЧИННІСТЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРОСТОРИ

CRIME AGAINST ENVIRONMENT: ANALYTICAL ASPECTS IN THE DOMESTIC SPACE

Олійничук Р.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Тернопільського національного економічного університету

У статті досліджуються аналітичні аспекти злочинності проти довкілля у вітчизняному просторі. Проаналізовано кількісні і якісні показники злочинності проти довкілля, зареєстровані органами внутрішніх справ України. Досліджено структуру облікованих кримінальних правопорушень проти довкілля за їхньою тяжкістю. На підставі проведеного аналізу сформульовано висновки щодо виявлених тенденцій.

Ключові слова: злочини проти довкілля, кримінальні правопорушення, кримінальне провадження, досудове розслідування, динаміка злочинності проти довкілля.

В статье исследуются аналитические аспекты преступности против окружающей среды в отечественном пространстве. Проанализированы количественные и качественные показатели преступности против окружающей среды, зарегистрированные органами внутренних дел Украины. Исследована структура учтенных уголовных преступлений против окружающей среды по их тяжести. На основании проведенного анализа сформулированы выводы относительно выявленных тенденций.

Ключевые слова: преступления против окружающей среды, уголовные правонарушения, уголовное производство, досудебное расследование, динамика преступности против окружающей среды.

The article deals with the analytical aspects of crime against the environment in the domestic space. The quantitative and qualitative indicators of crime against the environment recorded by the authorities of internal affairs of Ukraine were analyzed. The structure of accounted criminal offenses against the environment according to their severity was investigated. The conclusions concerning the identified trends based on the analysis were formulated.

Key words: crimes against the environment, criminal offenses, criminal proceedings, pre-trial investigation, dynamics of crime against the environment.

Постановка проблеми. Сучасні умови та способи господарювання, превалювання споживацьких пріоритетів населення чинять значний екодеструктивний вплив на довкілля, тому значно актуалізуються проблеми боротьби з правопорушеннями, що завдають значної шкоди локального та глобального характеру навколишньому природному середовищу. Для розроблення вітчизняної концепції ефективної протидії злочинності проти довкілля вагоме значення має формування її аналітичної бази, що ґрунтується на вивченні стану та динаміки цього явища, різних аспектів роботи правоохоронних органів щодо розслідування екологічних злочинів, виявлення недоліків і загрозливих тенденцій, а тому дослідження, результати якого висвітлені у публікації, має важливе значення.

Стан опрацювання. Злочинність проти довкілля вивчалась багатьма вченими-юристами. Зокрема, В.В. Локтіонова обґрунтувала окремі аспекти конструювання злочинів проти довкілля [3]. І.І. Митрофанов з'ясував особливості суб'єкта злочинів проти довкілля [4]. Ю.М. Туровець висвітлив сутність поняття криміналістичної класифікації злочинів проти довкілля [6]. О.В. Одерій провів комплексно-криміналістичний аналіз стану і причин злочинності проти довкілля в Україні [5]. Таким чином, кожен із зазначених науковців здійснив власний внесок у розроблення питань кримінального та кримінологічного характеру, що має науково-практичне значення, однак для детального вивчення цього негативного явища потрібно постійно моніторити його стан і динаміку, що можливе завдяки проведенню аналізу кількісних і якісних показників злочинності проти довкілля на основі звітних даних правоохоронних органів України.

Метою статті є виявлення тенденцій у сфері злочинності проти довкілля на підставі проведення аналізу відповідних показників.

Виклад основного матеріалу. Злочинність проти довкілля відноситься до виду злочинності, яка через свої ймовірні деструктивні наслідки для екосистеми вирізняється

з-поміж інших сукупностей типових злочинів. При цьому їй притаманний високий рівень латентності, як скажімо, для злочинності у сфері господарської діяльності (так званої білокомірцевої злочинності). З цією ознакою пов'язано ряд аспектів, що визначають стан і динаміку досліджуваного виду кримінальних правопорушень.

Показники, що характеризують злочинність проти довкілля в Україні протягом 2013–2015 рр., відображені в таблиці 1.

Результати аналізу, відображеного в таблиці 1, дають змогу зробити такі висновки.

1) Протягом аналізованого періоду збільшилась кількість облікованих органами внутрішніх справ України кримінальних правопорушень у сфері довкілля. Так, у 2015 р. зафіксовано 3 148 злочинів, що на 255 більше, ніж у 2013 р. та на 541 більше, ніж у 2014 р. Таким чином, намітилась негативна тенденція кількісного зростання кримінальних правопорушень проти довкілля.

2) Ще одним тривожним сигналом є зменшення кількості кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру. У 2015 р. було вручено повідомлення про підозру за 823 кримінальними правопорушеннями, що на 392 менше, ніж у 2013 р. та на 184 менше, ніж у 2014 р. Це є черговим доказом високого ступеня латентності цього виду злочинних діянь, що пов'язано зі специфікою їх розслідування та виявлення підозрюваних осіб.

3) Частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень має тенденцію до зменшення і варіює від 41,9% (2013 р.) до 26,1% (2015 р.). Це вказує на зниження ефективності роботи правоохоронних органів у напрямі виявлення підозрюваних осіб у вчиненні екологічних злочинів у 1,6 рази.

4) Впродовж 2013–2015 рр. приблизно однаковою залишається кількість кримінальних правопорушень у про-

Таблиця 1

**Аналіз кількісних і якісних показників злочинності проти довкілля,
zareєстрованих органами внутрішніх справ України (складено автором на основі [1])**

№ п/п	Показники	Роки		Відхилення		
		2013	2014	2015	2015 р. від 2013 р.	2015 р. від 2014 р.
1.	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	2893	2607	3148	255	541
2.	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	1215	1007	823	-392	-184
2.1.	Частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п. 2 / п. 1)*100%	41,9	38,6	26,1	-15,8	-12,5
3.	Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)	6	4	6	0	2
3.1.	– у зв'язку з захворюванням підозрюваного	1	1	1	0	0
3.2.	– коли місцезнаходження підозрюваного невідомо	5	3	5	0	2
3.3.	– у зв'язку з виконанням процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва	0	0	0	0	0
4.	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	1189	975	789	-400	-186
4.1.	– з обвинувальним актом	1161	939	770	-391	-169
4.2.	– з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	27	32	16	-11	-16
4.3.	– з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	1	0	0	-1
4.4.	– з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	1	3	3	2	0
4.5.	Частка кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п. 4 / п. 1*100%)	41,0	37,4	25,0	-16	-12,4
5.	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	5099	2393	2593	-2506	200
5.1.	в тому числі за ч. 1 пп. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України	5094	2391	2591	-2503	200
6.	Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято	1693	1626	2351	658	725
6.1.	Частка кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п. 6 / п. 1*100%)	58,5	62,3	74,7	16,2	12,4

Таблиця 2

**Аналіз структури облікованих кримінальних правопорушень
проти довкілля за їхньою тяжкістю (складено автором на основі [1])**

№ п/п	Показники	Роки		Відхилення		
		2013	2014	2015	2015 р. від 2013 р.	2015 р. від 2014 р.
1.	Усього обліковано правопорушень	2893	2607	3148	255	541
2.	Особливо тяжкі	2	3	3	1	0
2.1.	Питома вага особливо тяжких правопорушень у загальній кількості облікованих правопорушень, % (п. 2 / п. 1)*100%	0,07	0,11	0,10	0,03	-0,01
3.	Тяжкі	27	11	26	-1	15
3.1.	Питома вага тяжких правопорушень у загальній кількості облікованих правопорушень, % (п. 3 / п. 1)*100%	0,93	0,42	0,83	-0,1	0,41
4.	Середньої тяжкості	1605	1625	2074	469	449
4.1.	Питома вага правопорушень середньої тяжкості у загальній кількості облікованих правопорушень, % (п. 4 / п. 1)*100%	55,48	62,34	65,88	10,4	3,54
5.	Невеликої тяжкості	1259	968	1045	-214	77
5.1.	Питома вага правопорушень невеликої тяжкості у загальній кількості облікованих правопорушень, % (п. 5 / п. 1)*100%	43,52	37,13	33,19	-10,33	-3,94

вадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України, а саме, якщо:

- підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме;
- слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва [2].

5) У 2015 р. було обліковано 789 кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, що на 400 менше, ніж у 2013 році та на 186 менше, ніж у 2014 р. При цьому можна відзначити, що:

- кількість проваджень з обвинувальним актом, які становлять найбільшу питому вагу у кримінальних правопорушеннях, за якими провадження направлені до суду, зменшилась з 1 161 (2013 р.) до 770 (2015 р.);

– кількість проваджень з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності спадає протягом аналізованого періоду і в 2015 р. становила 16, що на 11 менше, ніж у 2013 р. та на 32 менше, ніж у 2014 р.;

- кількість проваджень з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру у загальній кількості проваджень, направлених до суду, впродовж 2013–2015 рр. була незначною і коливалась в межах 0–1;

– кількість проваджень з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру протягом 2013–2015 рр. зросла з 1 до 3.

6) Зменшення кількості кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, зумовило зниження частки кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, з 41,0% (2013 р.) до 25,0% (2015 р.), що є черговим підтвердженням зниження ефективності діяльності правоохоронних органів у досліджуваній сфері.

7) Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито, якщо встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (п. п. 1, 2, 4, 6 КПК України [2]), мають спадну тенденцію (їхня кількість зменшилась із 5 099 (2013 р.) до 2 593 (2015 р.)), що в цілому можна охарактеризувати як позитивне явище.

8) Кількість кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, значно зросла протягом аналізованого періоду. Так, у 2013 р. вона становила 1 693 кримінальні правопорушення, у 2014 р. – 1 626, що на 67 менше, ніж у 2013 році, однак у 2015 р. – 2 351, що на 725 більше, ніж у 2014 році, тобто за період 2013–2015 рр. цей показник зріс у 1,4 рази. Водночас зміна частки кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду

рішення не прийнято, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень протягом аналізованого періоду нашоухує на тривожний висновок щодо якості роботи правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинами проти довкілля. У 2015 р. вона дорівнювала 74,7%, що на 16,2% більше, ніж у 2013 р. та на 12,4% більше, ніж у 2014 р.

Результати аналізу облікованих органами внутрішніх справ кримінальних правопорушень проти довкілля за критерієм їхньої тяжкості відображені у таблиці 2.

На основі даних таблиці 2 можна зробити такі висновки.

1) Особливо тяжкі правопорушення проти довкілля у загальній кількості екологічних правопорушень, облікованих органами внутрішніх справ України, займають найменшу частку впродовж 2013–2015 рр., яка коливається від 0,07% (2013 р.) до 0,11 (2014 р.). Питома вага тяжких правопорушень у загальній кількості облікованих правопорушень також є незначною і в структурі злочинності проти довкілля протягом аналізованого періоду займає менше 1% (0,83% у 2015 р., що на 0,1% менше, ніж у 2013 р. та на 0,41% більше, ніж у 2014 р.). В цілому ці аспекти можна характеризувати як позитивне явище.

2) Питома вага правопорушень середньої тяжкості у загальній кількості облікованих правопорушень проти довкілля є найбільшою у структурі аналізованої злочинності, причому встановилась тенденція її зростання. Так, у 2013 р. вона становила 55,48%, у 2014 р. – 62,34%, що на 6,86% більше, ніж у 2013 р., у 2015 р. – 65,88%, що на 10,4% більше, ніж у 2013 р. та на 3,54% більше, ніж у 2014 р.

3) У структурі облікованої злочинності проти довкілля дещо меншу частку займають правопорушення невеликої тяжкості, яка протягом 2013–2015 рр. зменшилась з 43,52% (2013 р.) до 33,19% (2015 р.).

Проведений аналіз злочинності проти довкілля дає змогу стверджувати про те, що:

1) намітилась негативна тенденція кількісного зростання кримінальних правопорушень проти довкілля, оскільки протягом 2013–2015 рр. збільшилась кількість облікованих органами внутрішніх справ України цього виду злочинів;

2) ефективність роботи правоохоронних органів у напрямі виявлення підозрюваних осіб у вчиненні екологічних злочинів впродовж останніх трьох років знизилась у 1,6 разів, оскільки частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень має тенденцію до зменшення; крім того, відзначено збільшення частки кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень протягом аналізованого періоду.

3) у структурі облікованих кримінальних правопорушень проти довкілля за їхньою тяжкістю найбільшу питому вагу займають правопорушення середньої тяжкості, тоді як особливо тяжкі та тяжкі злочини становлять менше 1%, що в цілому можна охарактеризувати як позитивне явище.

Виявлення загрозливих тенденцій злочинності проти довкілля зумовлюють необхідність розроблення ефективних заходів щодо протидії, що є перспективами подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіти про роботу органів досудового розслідування за 2013–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Локтіонова В.В. Окремі аспекти конструювання злочинів проти довкілля / В.В. Локтіонова // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2011. – Вип. 27. – С. 237–245.
4. Митрофанов І.І. Суб'єкт злочинів проти довкілля: окремі аспекти / І.І. Митрофанов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 2. – С. 120–133.
5. Одерій О.В. Аналіз стану та причин злочинності проти довкілля в Україні: комплексно-криміналістичний аспект / О.В. Одерій // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 504–511.
6. Туровець Ю.М. Поняття криміналістичної класифікації злочинів проти довкілля / Ю.М. Туровець // Університетські наукові записки. – 2009. – № 2. – С. 247–252.